

**Izveštaj o pregledu
podataka emisija
GHG, analize
podataka iz lanca
snabdevanja i
izveštavanja ESG
podataka**

April 2025. godine

Sadržaj

1. Ključni nalazi, izazovi i preporuke.....	3
2. Korporativni GHG otisak srpskih kompanija	6
3. LkSG i situacija u Srbiji.....	12
4. HREDD teme u srpskim kompanijama	21
5. Nefinansijsko izveštavanje	25
6. Definicije, pojmovi i skraćenice	28

1. Ključni nalazi, izazovi i preporuke

U oblasti nefinansijskog izveštavanja, posebno kada su u pitanju emisije gasova sa efektom staklene bašte (eng. GHG – Green House Gas), LkSG (ger. Lieferkettensorgfaltpflichtengesetz - Zakon o dužnosti dužne pažnje u lancu snabdevanja) i HREDD (eng. Human Rights and Environment Due Diligence - Dužna pažnja u vezi sa ljudskim pravima i zaštitom životne sredine), postoji značajan **nedostatak strukture u načinu izveštavanja** o svakom od ovih pitanja.

Trenutno, mnoge kompanije izveštavaju o ovim temama na različite načine, često bez doslednog praćenja odgovarajućeg okvira ili standarda, što otežava adekvatnu analizu i poređenje podataka. Pridržavanje jasno definisanih standarda izveštavanja pomoglo bi kompanijama da redovno i sistematično sprovode analize, omogućavajući im da prepoznaju i adresiraju rizike i prilike na efikasan način. Uvođenjem strukturalnog pristupa u izveštavanje, kompanije bi mogle da uspostave interne procese koji omogućavaju precizno praćenje i izveštavanje o svojim uticajima na životnu sredinu, ljudska prava i društvene aspekte, što bi dodatno unapredilo njihovu odgovornost i transparentnost. Takođe, jasno definisan okvir za izveštavanje ne bi bio koristan samo za same kompanije, već bi i zainteresovanim stranama omogućio da lakše identifikuju relevantne informacije i bolje razumeju poslovanje kompanije, posebno kada imaju specifičan interes u vezi sa njenim uticajem na društvo i životnu sredinu.

Korporativni GHG otisak

GHG izveštavanje omogućava kompaniji da transparentno prikaže svoj uticaj na klimatske promene kroz kvantifikaciju emisija gasova sa efektom staklene bašte. Kvalitetno izveštavanje podrazumeva jasno definisane granice, doslednu metodologiju i pouzdane podatke. Prepoznavanje i upravljanje emisijama ugljen-dioksida i drugim zagađivačima ne samo da smanjuje negativan uticaj na životnu sredinu, već takođe poboljšava reputaciju kompanije i doprinosi postizanju ciljeva smanjenja globalnog zagrevanja.

Za potrebe istraživanja, analizirani su GHG izveštaji kompanija iz uzorka. Deo izveštaja pripremljen je od strane Centra za zelenu ekonomiju Univerziteta u Kragujevcu. Većina analiziranih kompanija oslonila se na međunarodno priznate standarde u izveštavanju o emisijama gasova sa efektom staklene bašte, što predstavlja važan prvi korak u sistemu ovog izveštavanja. Ipak, uočene su određene neusaglašenosti koje mogu dovesti do konfuzije korisnika ovih izveštaja — poput nejasno definisanih organizacionih i operativnih granica, što direktno utiče na razumevanje obuhvata emisija koje kompanija prati i prikazuje. Budući da je za sve kompanije u uzorku ovo prva godina izveštavanja, trenutne slabosti možemo posmatrati kao početni stadijum izveštavanja. Ovaj period treba iskoristiti za unapređenje sistema za prikupljanje podataka, kako bi obračun emisija u narednim godinama bio pouzdaniji i kvalitetniji.

Dodatna preporuka odnosi se na proširenje obuhvata izveštavanja, naročito kada je reč o Scope 3 emisijama. Iako ova kategorija još uvek nije obavezna za izveštavanje, rastući pritisak zainteresovanih strana čini je sve značajnijom. Konačno, iako je pohvalno što je veliki broj kompanija već naveo određene mere za smanjenje emisija, često nedostaju konkretno definisani

ciljevi, vremenski okviri i metrike napretka. Postavljanjem takvih elemenata, kompanije bi omogućile praćenje napretka iz godine u godinu, a ujedno bi zainteresovanim stranama pokazale da su kroz proces izveštavanja identifikovale tačke u poslovnim procesima gde postoji prostor za unapređenje i smanjenje emisija.

LkSG

LkSG se primenjuje na kompanije sa sedištem u Nemačkoj, a zbog same prirode zakona, kompanije sa sedištem u Nemačkoj zahteve spuštaju ka svojim dobavljačima po celom svetu, na zapadnom Balkanu, uključujući Srbiju. Globalne kompanije obično prilagođavaju ove politike prema lokalnim zakonodavstvima, ali implementacija i efikasnost variraju u zavisnosti od zemlje i lokalne zakonske infrastrukture.

Kroz transparentno izveštavanje i usklađivanje sa zakonodavstvom, kao što je LkSG, kompanije mogu izbeći rizike od pravnih sankcija i negativnih publiciteta, te unaprediti odnose sa kupcima i partnerima koji sve više traže odgovorne i održive lance snabdevanja.

U analizi izveštaja iz uzorka i njihovog usklađivanja sa zahtevima LkSG, jasno je da globalne kompanije koje posluju u Srbiji, iako su u većini slučajeva u skladu sa zahtevima zakona na globalnom nivou, nemaju dovoljan nivo transparentnosti kada je reč o usklađenosti svojih lokalnih kancelarija u Srbiji sa LkSG obavezama. Lokalne kancelarije nisu pružile informacije o tome kako se njihove prakse usklađuju sa standardima LkSG, što može stvoriti regulatorne i reputacione rizike. Ovaj izazov ukazuje na potrebu za boljom komunikacijom između globalnih i lokalnih timova, kao i za strukturiranim i transparentnim izveštajima o usklađenosti sa ljudskim pravima i zaštitom životne sredine na lokalnom nivou.

HREDD teme

Zakonodavstvo o ljudskim pravima i zaštiti životne sredine postaje sve popularnije širom sveta: Južna Koreja, UK, Meksiko i Kanada predložile su svoje prve obavezujuće propise o dužnoj pažnji. Norveška, Nemačka i Francuska imaju obavezne HREDD zahteve, a EU dovršava svoje zakonodavstvo o HREDD-u.

Pored toga, implementacija dobrih praksi u vezi sa ljudskim pravima i zaštitom životne sredine kroz HREDD procese omogućava kompanijama da proaktivno identifikuju i ublaže rizike u svojim lancima snabdevanja, čime poboljšavaju socijalnu i ekološku odgovornost. Na kraju, ovakve prakse često dovode do povećanja konkurentnosti na tržištu, jer potrošači, investitori i regulatorna tela sve više favorizuju kompanije koje ispunjavaju visoke standarde u vezi sa održivim poslovanjem. Dakle, implementacija ovih praksi nije samo obaveza prema zakonodavstvu, već i strateška odluka koja dugoročno doprinosi rastu i uspehu kompanije.

HREDD analiza pokazuje da postoji sve veća potreba za integracijom ljudskih prava i zaštite životne sredine u procese donošenja odluka u srpskim kompanijama. S obzirom na to da su kompanije u Srbiji često deo globalnih lanaca snabdevanja, postoji potreba za boljom kontrolom i evaluacijom socijalnih i ekoloških rizika u tim lancima. Bez informacija o konkretnim kompanijama, teško je uputiti specifične preporuke, ali je jasno da kompanije moraju uložiti više

napora u procese dužne pažnje kako bi prepoznale i smanjile potencijalne rizike u vezi sa ljudskim pravima i životnom sredinom.

Preporuka je da srpske kompanije implementiraju sistematične i redovne procese praćenja i evaluacije zahteva po HREDD matrici kako bi identifikovale rizike u svom poslovanju i lancu snabdevanja, kao i da uvedu mehanizme za ublažavanje tih rizika.

Nefinansijsko izveštavanje

Ključna otkrića u analizi nefinansijskog izveštavanja srpskih kompanija ukazuju na to da, iako se ovaj vid izveštavanja postepeno razvija, i dalje postoje značajne razlike u transparentnosti i kvalitetu izveštaja. Najveći izazovi odnose se na činjenicu da izveštaji u većini slučajeva ostaju na opštem nivou, bez konkretnih kvantitativnih podataka, jasnih pokazatelja učinka i dugoročnih ciljeva.

Veći fokus na procenu materijalnosti, uključivanje interesnih strana u proces identifikacije ključnih ESG tema, kao i veća transparentnost u izveštajima, mogli bi poboljšati poverenje interesnih strana, otpornost poslovanja i konkurentnost kompanije. Takođe, potreba za doslednom i jedinstvenom strukturom izveštaja postaje evidentna, jer trenutna praksa variranja u načinu prikazivanja podataka otežava uporedivost. Usmeravanje ka većoj preciznosti i usklađenosti sa međunarodnim standardima trebalo bi da bude prioritet za buduće izveštavanje o održivosti.

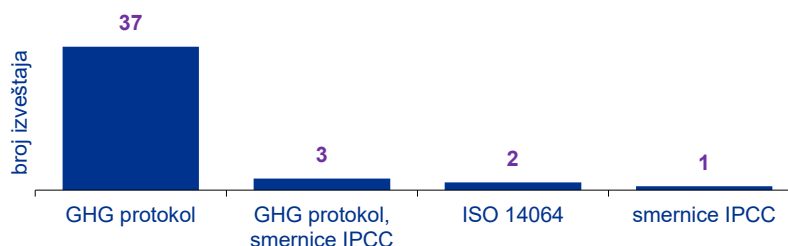
Preporuka bi bila da srpske kompanije unaprede svoje prakse izveštavanja kroz uspostavljanje jasne strukture izveštaja, obelodane detaljnije pokazatelje u oblasti životne sredine, društvenih i upravljačkih pitanja, kao i da se usklade sa međunarodnim standardima.

2. Korporativni GHG otisak srpskih kompanija

GHG izveštaj predstavlja dokument koji prikazuje količine emisije gasova sa efektom staklene bašte koje nastaju kao posledica svih aktivnosti kompanije. Uzorak nad kojim je vršena analiza obuhvata 43 kompanije koje su sastavile svoj GHG izveštaj, a kriterijumi korišćeni za poređenje izveštaja zasnivaju se na zahtevima globalnih standarda i industrijskim praksama.

Kako bi se stekao uvid u pristup kompanija o izveštavanju o emisijama, prvo je analizirano na kojim standardima i metodologijama one zasnivaju svoje GHG obračune.

Grafik 1: Pregled korišćenih standarda za obračun GHG emisija

Bitno je napomenuti da prilikom dobrovoljnog izveštavanja o GHG emisijama, kompanije su slobodne da samostalno izaberu standard i metodologiju na osnovu koje će izveštavati, a koja na najbolji način oslikava njihove potrebe. Najvažniji faktor je da kompanije dosledno primenjuju izabrani okvir i njegove zahteve, čime se obezbeđuje preciznost, doslednost i kredibilnost GHG izveštaja. Analiza pokazuje da je GHG protokol – korporativni standard dominantni okvir za obračun emisija na nivou organizacije, pri čemu je njegove smernice za obračun i izveštavanje o emisijama pratilo 86% kompanija u uzorku. Pored GHG protokol – korporativnog standarda, od metodologija su korišćene i ISO 14064 standard, kao i IPCC metodologija – Opšte smernice i izveštavanje. GHG protokol – korporativni standard i ISO 14064 su dva međunarodno priznata i najkorišćenija standarda u ovoj oblasti, koja nose svoje specifične zahteve ali prate vrlo sličnu metodologiju i principe.

Sve analizirane kompanije izveštavale su o emisijama za jednogodišnji period, što je u skladu sa uobičajenom praksom i zahtevima standarda prilikom obračuna ugljeničnog otiska organizacije. Emisije su bile obračunate za kalendarsku 2023.godinu u 36 kompanija (86%), dok ostatak kompanija nije preciziralo svoj obračunski period. Važno je istaći da je za većinu kompanija ovo bio prvi obračun GHG emisija. To znači da su postavile inicijalni referentni period, tj. baznu godinu, što je polazna osnova za buduće praćenje kretanja emisija i postavljanje ciljeva njihovog emisija. Ukoliko nastave sa redovnim izveštavanjem, biće u prilici da prate trendove kretanja emisija, i njihovo kretanje ka dostizanju ciljeva dekarbonizacije.

Prvi korak pri obračunu ugljeničnog otiska organizacije je uspostavljanje granica sistema-organizacionih i operativnih granica. Organizaciona granica predstavlja način na koji kompanija definiše koje delove svojih poslovnih operacija uključuje u obračun i izveštavanje o GHG emisijama. Metodologije za obračun emisija omogućavaju kompanijama da izaberu između dva

pristupa prilikom odabira ovih granica – pristupa učešća u kapitalu i pristupa kontrole, pri čemu se kontrola dalje deli na finansijsku i operativnu.

Analiza pokazuje da je 25 kompanija jasno naznačilo da koristi pristup operativne kontrole, što

Grafik 2: Pregled pristupa organizacionim granicama za obračun GHG emisija

znači da u svoj obračun uključuju emisije iz aktivnosti nad kojima može operativno da upravlja. Ovaj pristup je najčešće korišćen u praksi, jer omogućava kompanijama da izveštavaju o emisijama na koje mogu direktno uticati i upravljati strategijama njihovog smanjenja. Međutim, ostale kompanija nisu eksplicitno navele koji metodološki pristup koriste za određivanje organizacionih granica, što predstavlja značajan nedostatak. Prema zahtevima standarda, ova informacija mora biti jasno obelodanjena, a pored toga njen izostanak kasnije onemogućava jasno razumevanje opsega emisija koje kompanija prati i o kojima izveštava.

Nakon što kompanija definiše pristup organizacionim granicama, sledeći korak je utvrđivanje operativnih granica, što podrazumeva identifikaciju relevantnih izvora emisija koji se odnose na njene poslovne aktivnosti. Operativne granice omogućavaju kompaniji da jasno precizira koje emisije nastale u okviru njenih procesa ulaze u izveštaj, čime korisnicima izveštaja pruža jasnu sliku o emisijama koje proizilaze iz njenog poslovanja. Iako je 25 kompanija u uzorku sprovelo ovaj korak, za preostale nije jasno definisano koje su njihove operativne granice, što onemogućava korisnicima izveštaja da steknu potpuni uvid u obuhvaćene emisije.

Obračun emisija

Grafik 3: Pregled obračunatih scope - ova emisija u uzorku

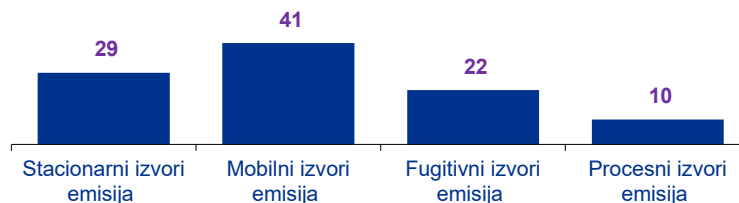

Sve kompanije u uzorku obračunale su emisije unutar Scope 1 i 2, dok je 32 kompanije uključio i Scope 3 emisije. Ovo je u skladu sa korišćenim standardima, jer je izveštavanje o Scope 1 i 2 obavezno, dok je izveštavanje o Scope 3 opciono. Ipak, iz prakse se preporučuje da kompanije postepeno integrišu izveštavanje o emisija iz Scope 3, s obzirom na sve veći interes zainteresovanih strana i regulative koje podstiču njihov obračun. Iako prikupljanje podataka za

Scope 3 može biti izazovno zbog kompleksnosti lanca snabdevanja i različitih izvora emisija, postepeno uključivanje ovih emisija omogućava preciznije i kvalitetnije podatke u budućnosti.

Scope 1 emisije

Grafik 4: Obračunate kategorije scope 1 emisija u uzorku

Scope 1 emisije obuhvataju direktne emisije iz izvora koje su u vlasništvu ili pod kontrolom kompanije. One obuhvataju emisije iz mobilnih, stacionarnih, fugitivnih izvora, kao i procesne emisije. Razlike u Scope 1 emisijama među kompanijama u velikoj meri zavise od industrije i prirode poslovnih aktivnosti, budući da svaka industrija ima specifične izvore emisija. Zbog toga, direktno poređenje vrednosti emisija između različitih organizacija ne bi pružilo smislen uvid u njihove stvarne uticaje. Međutim, važno je naglasiti da nejasno definisane organizacione granice u uzorku mogu dovesti do nedoumice prilikom interpretacije podataka o ovim emisijama. Na primer, kod fugitivnih emisija, iz pojedinih izveštaja nije uvek bilo moguće utvrditi da li su one zaista relevantne za kompaniju, ali su u izveštajnom periodu bile na nultom nivou, ili nisu relevantne i samim tim ne bi trebalo da budu deo izveštaja. Ovakva nepreciznost može otežati tačnu analizu emisija i umanjiti kredibilitet izveštaja, zbog čega je ključno da kompanije jasno definišu organizacione granice i transparentno komuniciraju koje emisije obuhvataju u svom izveštavanju.

Sve kompanije su prikazale Scope 1 emisije tako što su prikazale vrednosti pojedinačno po kategorijama, a kategorija koja je najčešće bila obračunata (kod 41 kompanije) jesu emisije iz mobilnih sagorevanja. Takođe četiri kompanije su u svojim izveštajima odvojeno prikazale biogene emisije u odnosu na Scope 1, što je ispravan pristup prema relevantnim metodologijama.

Scope 2 emisije

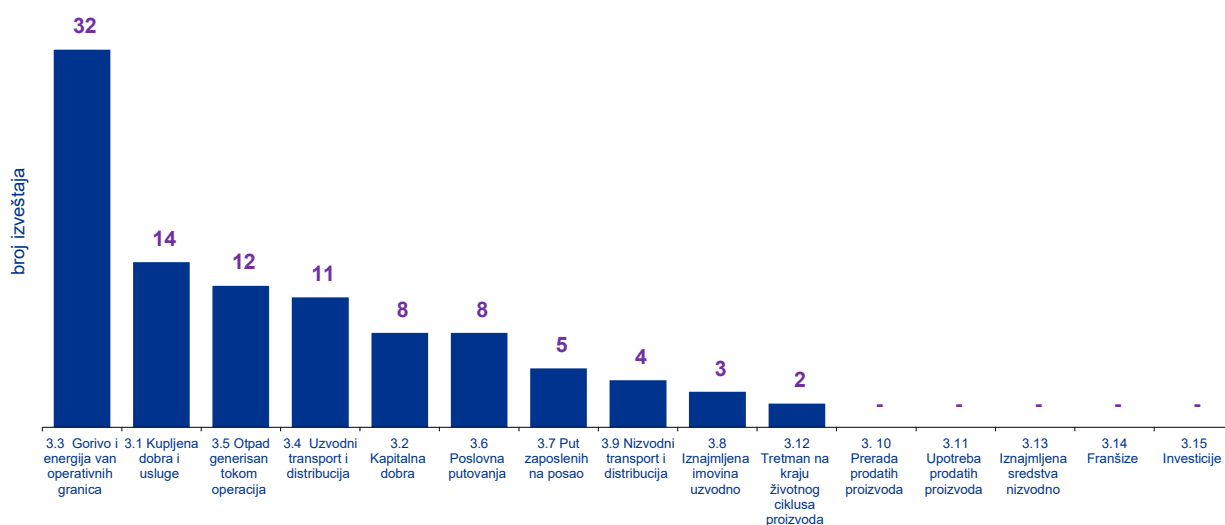
Scope 2 emisije obuhvataju indirektne emisije koje proizilaze iz potrošnje energije koje nisu proizvedene u kompaniji, nego su kupljene od dobavljača. Standardi za obračun emisija definišu da bi kompanije trebalo da obračunavaju svoje Scope 2 emisije primenom dva pristupa – location-based i market-based. Location-based pristup prikazuje emisije na osnovu prosečnog energetskeg miksa na lokaciji gde se energija koristi, dok sa druge strane market-based pristup prikazuje emisije u skladu sa konkretnim ugovorima o snabdevanju i izborom izvora energije na tržištu. Podaci o aktivnosti koji se koriste za obračun emisija po oba pristupa su isti, dok se emisijski faktori prilagođavaju zahtevima svakog pojedinačno. Većina analiziranih kompanija, tj. 35 kompanija primenila je oba pristupa. Za kompanije koje nisu obračunale Scope 2 emisije

prema oba pristupa se preporučuje da to nadoknade, jer je potrebno da primene odgovarajući emisioni faktor na postojeće podatke o potrošnji energije.

Prilikom obračuna ovih emisija, kompanije su primenile različite izvore emisioh faktora za location based pristup. Najčešće je korišćen Pravidnik o faktorima konverzije finalne energije u primarnu i faktorima emisije ugljen dioksida, dok su pored njega korišćene i EIB, DEFRA i Climatiq baza. Zapažanje iz ovog pristupa ukazuju na to da iako se kompanije nalaze na području iste zemlje, koristile su različite emisioh faktore.

Scope 3 emisije

Grafik 5: Najčešće kategorije Scope 3 emisija

Scope 3 emisije obuhvataju sve druge indirektno emisije u lancu vrednosti kompanije, koje nisu uključene u Scope 1 i 2. Ove emisije se dešavaju izvan granica kompanije, ali su posledica njenih poslovnih aktivnosti. Pored toga, ove emisije često predstavljaju najveći izvor emisija jedne kompanije, jer obuhvataju i uzvodni i nizvodni lanac vrednosti, a upravljanje njima je otežano upravo zbog toga što nastaju u segmentima koji nisu pod direktnom kontrolom kompanije. Postoji 15 kategorija Scope 3 emisija: kupljena roba i usluge, kapitalna dobra, gorivo i energija van operativnih granica, uzvodni transport i distribucija, otpad generisan u operacijama, poslovna putovanja, put zaposlenih na posao, iznajmljena imovina uzvodno, nizvodni transport i distribucija, prerada prodatih proizvoda, upotreba prodatih proizvoda, tretman na kraju životnog ciklusa proizvoda, iznajmljena sredstva nizvodno, franšize, investicije.

Kao što je ranije pomenuto, obračun Scope 3 emisija nije obavezan prema standardima, ali se preporučuje zbog rastućeg regulatornog pritiska i očekivanja zainteresovanih strana. U analiziranom uzorku, najčešće obračunate emisije u okviru Scope 3 bila su iz kategorije 3.3 – Gorivo i energija van operativnih granica. Razlog za to može biti činjenica da je ovo jedina kategorija gde su podaci o aktivnosti već dostupni za potrebe obračuna Scope 1 i 2 emisija, pa je za izračunavanje ove kategorije potrebno samo primeniti odgovarajući emisioh faktor. Pored ove

kategorije, među najčešće uključenima bile su i: kupljena dobra i usluge, otpad iz operacija, uzvodni transport i distribucija, kapitalna dobra i poslovna putovanja. Iako je izbor relevantnih kategorija individualan za svaku kompaniju, industrijska praksa pokazuje da su upravo ove kategorije među najčešće obračunatim, budući da značajno doprinose ukupnim emisijama u lancu vrednosti.

Emisioni faktori i prikaz emisija

Pored podataka o aktivnosti, emisioni faktori su ključni za precizan i uspešan obračun ugljeničnog otiska organizacije. Prilikom obračuna emisija u uzorku analiziranih kompanija, kompanije su koristile sledeće baze emisionih faktora: DEFRA – Department for Environment, Food and Rural Affairs, AIB – Association of Issuing Bodies, EIB – European Investment Bank, IPCC – Intergovernmental Panel for Climate Change, Climatique, kao i Pravilnik o faktorima konverzije finalne energije u primarnu energiju i emisionim faktorima ugljen-dioksida, a najkorišćenija baza je DEFRA.

Jedan od ključnih aspekata za unapređenje metodologije obračuna jeste doslednost u primeni emisionih faktora. Preporučuje se da kompanije, gde god je to moguće, izbegavaju prekomerno kombinovanje različitih baza i nastoje da koriste faktore iz jedne konzistentne baze. Time se obezbeđuje veća uporedivost podataka kroz godine, kao i veća transparentnost obračuna. Pored toga, u pojedinim izveštajima nije bilo jasno naznačeno koje baze su korišćene, što otežava analizu podataka i smanjuje kredibilitet izveštaja. Dobra industrijska praksa podrazumeva da kompanije jasno navedu korišćene emisione faktore, eksplicitno prikažu njihove vrednost, kao i bazu odakle taj faktor potiče.

Praksa izveštavanja o GHG emisijama u kompanijama najčešće podrazumeva prikaz emisija u tonama CO₂ (ugljen dioksid) ekvivalentima na godišnjem nivou, pri čemu se rezultati dalje razdvajaju po kategorijama: Scope 1, Scope 2 i Scope 3. Razlog za korišćenje CO₂ ekvivalenta je to što su emisioni faktori obično izraženi upravo u ovoj vrednosti, što kompanijama olakšava obuhvatanje svih GHG gasova u jedinstvenom prikazu. Ipak, postoji i mogućnost da se emisije prikažu zasebno po vrstama gasova, što je praksa koju je primenilo tri kompanije u uzorku. One su svoje Scope 1 emisije prikazale razdvojeno po vrstama gasova – CO₂, CH₄ i N₂O – uz dodatni zbirni prikaz u CO₂ ekvivalentima. Ovaj pristup omogućava detaljniji uvid u emisije po vrstama gasa, čime se pruža veća granularnost podataka i dublja analiza. Iako nije obavezan prema standardima i regulativama, ovaj način prikaza doprinosi boljoj transparentnosti i razumevanju specifičnih emisija. S obzirom na to da većina kompanija preferira jednostavniji prikaz u CO₂ ekvivalentima, koji je usklađen sa industrijskom praksom i emisionim faktorima, ova opcija jeste najšire primenjena.

Intenzitet emisija i energetska miksa

Dve kompanije iz uzorka su, pored prikaza svojih obračunatih emisija, dostavile i podatke o intenzitetu emisija. On predstavlja količinu GHG emisija izraženih po jedinici proizvodnje, aktivnosti, a često se u praksi prikazuje i po jedinici prihoda kompanije. Iako prema relevantnim standardima nije obavezno izveštavati o intenzitetu emisija, ova praksa može biti izuzetno korisna

za interno i eksterno praćenje trendova emisija kroz vreme. Intenzitet emisija pruža dublji uvid u efikasnost kompanije u odnosu na njenu poslovnu aktivnost, a često se može koristiti i za upoređivanje kompanija koje imaju slične proizvode i proizvodne procese.

Pored toga, iste kompanije su prikazale i svoj energetske mikse, što je relevantna informacija s obzirom na njegov direktan uticaj na emisije u okviru Scope 1 i Scope 2. Razumevanje izvora energije koje kompanija koristi može pomoći u prepoznavanju prilika za dekarbonizaciju, bilo kroz prelazak na obnovljive izvore energije ili optimizaciju potrošnje. Ova vrsta informacija nije uvek deo standardnog izveštavanja, ali se u praksi pokazuje kao vredan dodatak jer omogućava bolje strateško planiranje i identifikaciju potencijalnih poboljšanja u upravljanju emisijama.

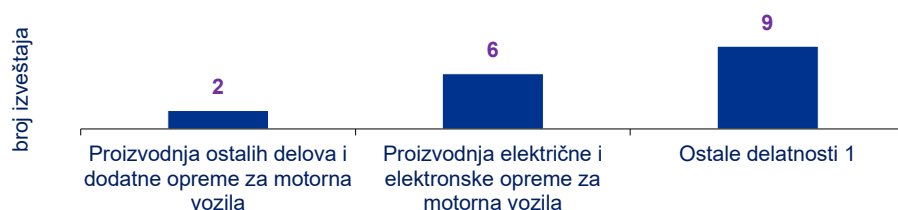
Ciljevi i mere smanjenja emisija

Mere za smanjenje emisija u uzorku je definisalo 63% kompanija (27 kompanija), pri čemu su najčešće identifikovane mere i aktivnosti za smanjenje emisija: instalacija solarnih elektrana, unapređenje energetske efikasnosti i prelazak na hibridna vozila. Međutim, nijedna od kompanija nije postavila kvantitativne ciljeve niti definisala vremenske okvire za realizaciju smanjenja emisija kroz ove inicijative. U cilju poboljšanja kvaliteta izveštavanja, predlaže se da za potrebe budućih izveštaja kompanije daju jasne vremenske okvire i kvantitativne ciljeve smanjenja emisija, u cilju praćenja napretka iz godine u godinu i jasnog prikaza već ostvarenih smanjenja.

3. LkSG i situacija u Srbiji

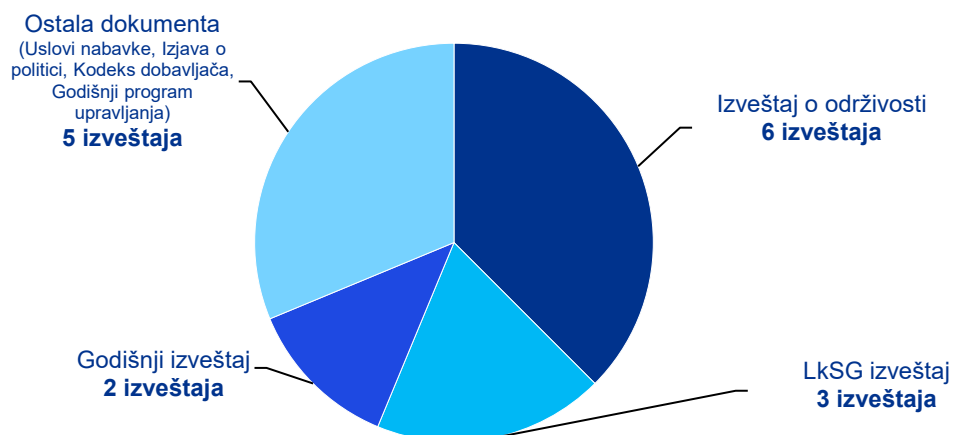
U svetlu pojačanih regulatornih zahteva na globalnom nivou, uključujući i LkSG, sve veći značaj se pridaje odgovornosti kompanija za poštovanje ljudskih prava i zaštitu životne sredine duž celokupnog lanca snabdevanja. U tom kontekstu, analizirane su prakse 17 globalnih kompanija, koje imaju podružnice u Srbiji, sa ciljem da se sagleda stepen implementacije mehanizama dužne pažnje u vezi sa njihovim lancem snabdevanja. Ova tema je posebno značajna imajući u vidu snažnu upućenost domaće privrede na nemačko tržište i ulogu srpskih dobavljača u globalnim lancima vrednosti.

Grafik 6: Prikaz primarnih delatnosti analiziranih kompanija

Prema analizi dostavljenih izveštaja, većina kompanija u okviru svoje osnovne delatnosti posluje u sektorima koji su na različite načine povezani sa industrijom motornih vozila. Pored toga, izveštajni period kompanija obuhvatao je period 2022. – 2023. godine, dok je samo jedna kompanija svoje informacije prikazala za period 2023. - 2024. godine. Uočena je različita praksa kada je reč o dokumentu u kome kompanije navode svoju usklađenost za LkSG zakonom, a u slučaju jedne kompanije nije pronađen dokument koji sadrži takvu usklađenost.

Grafik 7: Tip izveštaja u kojima globalne kompanije izveštavaju o svojim praksama u lancu snabdevanja

Uspostavljanje sistema za upravljanje rizikom u lancu snabdevanja

Skoro sve analizirane kompanije navode da imaju uspostavljen neki vid sistema putem kojeg vrše procenu postojanja rizika po ljudska prava i zaštitu životne sredine, kao i metode za suzbijanje realizacije takvih rizika i njihovo okončanje ukoliko se pojave. U slučaju jedne kompanije nije pronađen dokument koji sadrži bilo kakve informacije o postojanju sistema za upravljanje rizikom.

Postoje razlike u odnosu na nivo dostupnih informacija o takvom sistemu, a kompanije koje navode preventivne i korektivne mere za slučaj povrede obaveza u poslovanju direktnih dobavljača ukazuju na svesnost o postojanju rizika u okviru sopstvenih lanaca snabdevanja i prepoznaju potrebe za ulaganjem napora da se rizici smanje na najmanju moguću meru, kao i da se zaštite u slučaju povreda.

Određena odgovorna osoba za nadzor nad upravljanjem rizikom u okviru redovno treba da obaveštava senior menadžment o svom radu i uočenim rizicima u lancu snabdevanja. S tim u vezi, u 12 kompanija postoji jasno definisana osoba koja je zadužena za ovo, dok u ostalim izveštajima ta informacija nije obelodanjena.

Grafik 8: Pregled odgovorne osobe u okviru kompanija za nadzor nad upravljanjem rizikom

Redovne analize rizika

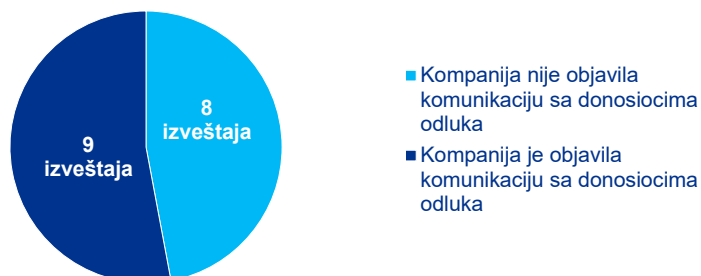
Kod svih osim jedne analizirane kompanije je identifikovano sprovođenje analize rizika u okviru svojih i aktivnosti svojih dobavljača. Za navedeni izuzetak, nije bilo moguće pronaći bilo kakav dokument iz koga je moguće izvesti zaključak o redovnoj analizi rizika, već su sve informacije za tu kompaniju tražene u dokumentu *Uslovi nabavke*.

Grafik 9: Pregled postojanja uspostavljenih kriterijuma za procenu i prioritizaciju rizika po ljudska prava i životnu sredinu

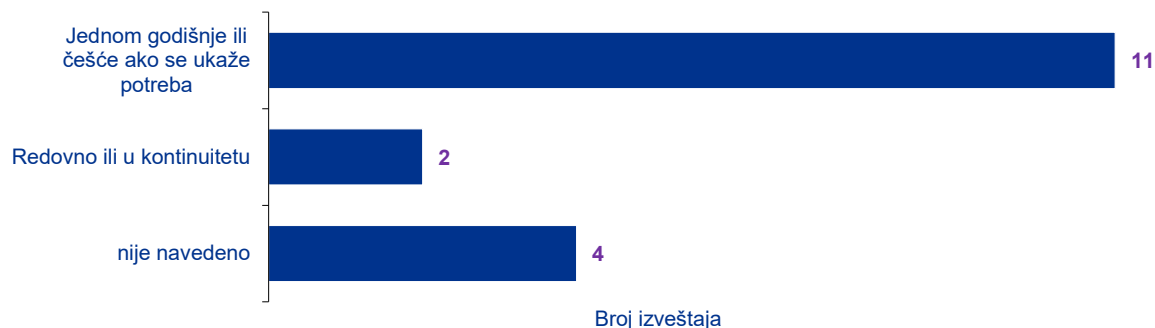
Kao kriterijume za procenu i prioritizaciju identifikovanih rizika po ljudska prava i životnu sredinu, kompanije najčešće navode nivo rizika zemlje ili sektora kompanije dobavljača, po pitanju stanja ljudskih prava i zaštite životne sredine, verovatnoću da će se rizik ponoviti, ozbiljnost potencijalne povrede, mogućnost saniranja posledica, kao i koliko se doprinosa realizaciji identifikovanog rizika može pripisati samoj kompaniji.

Grafik 10: Pregled komunikacije analiziranih rizika sa donosiocima odluka

U okviru kompanija koje su navele da ostvaruju komunikaciju sa donosiocima odluka, ta komunikacija se odvijala sa Upravnim odborom i Odeljenjem za nabavke. Pored toga, kompanije u najvećem broju slučajeva vrše analizu rizika u lancu snabdevanja jednom godišnje, ili češće.

Grafik 11: Prikaz dinamike izvršenja analize rizika u lancima snabdevanja

Grafik 12: Prikaz obelodanjivanja Izjave o politici o strategiji ljudskih prava

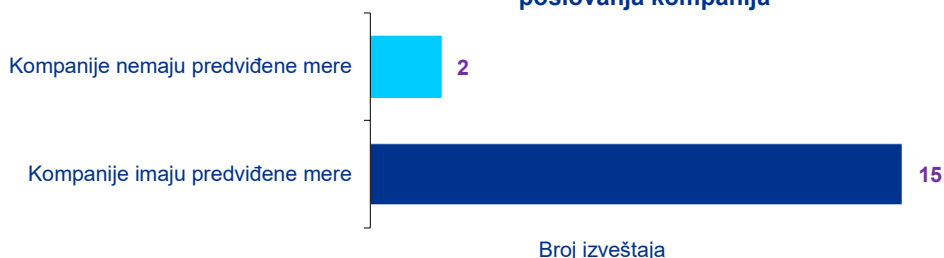

Identifikovane Izjave o politici o strategiji ljudskih prava u analiziranom uzorku od 17 izveštaja kompanija, prema proceduri dobre prakse, sadrže:

1. Opis procedure po kojoj kompanija ispunjava due diligence obaveze
2. Identifikovane rizike vezane za ljudska prava i životnu sredinu
3. Očekivanja od zaposlenih i dobavljača vezano za ljudska prava i životnu sredinu.

Preventivne i korektivne mere za identifikovane rizike

Grafik 13: Pregled postojanja preventivnih mera za rizike u okviru sopstvenog poslovanja kompanija

U većini slučajeva (15 kompanija), postoje jasno definisane preventivne mere za rizike. Najčešća mera analize rizika u sopstvenom poslovanju jeste postojanje Kodeksa ponašanja koji ukazuju na očekivanja ponašanja zaposlenih od strane kompanije, kao i treninzi koji pospešuju poznavanje Kodeksa ponašanja kod zaposlenih. Često su među merama spominjani i drugi treninzi, o poznavanju metoda za suzbijanje korupcije i ljudskim pravima. Osim treninga spominju se i mehanizmi za žalbe i kanali otvorene komunikacije između kompanije i njenih podružnica, kao i zaposlenih.

Grafik 14: Pregled postojanja preventivnih mera za rizike u okviru poslovanja direktnih dobavljača

Kada kompanije definišu predviđene mere za rizike u okviru poslovanja direktnih dobavljača, najčešće je to kroz Kodeks ponašanja za direktne dobavljače, u kom se dobavljači upoznaju sa politikama svog partnera. Česta praksa jeste da kompanije uredi svoje procedure nabavke tako da prilikom biranja dobavljača sprovode svojevrstne procene potencijalnih dobavljača i usklađenosti njihovog poslovanja sa principima kompanije, te na osnovu toga odluče o izboru dobavljača. U cilju obezbeđenja usklađenosti, kompanija u okviru ugovora o nabavci uvršćuje i klauzulu kojom obavezuje dobavljača da bude usklađen sa zahtevima kompanije po pitanju ljudskih prava i zaštite životne sredine. Dodatno, kao preventivne mere kod nekih kompanija spominju se i treninzi za poslovne partnere u cilju upoznavanja sa pravilima kojih moraju da se

pridržavaju, sprovođenje redovnih provera usklađenosti partnera, popunjavanje upitnika o sprovođenju dužne pažnje, kao i praćenje medijskih navoda o partnerima.

Grafik 15: Pregled korektivnih mera za povrede obaveza u okviru sopstvenih aktivnosti

Iako kompanije nisu eksplicitno navele postojanje korektivnih mera za povrede obaveza u okviru sopstvenih aktivnosti, iz izjava da preduzimaju odgovarajuće korake radi otklanjanja uočenih nepravilnosti može se zaključiti da određeni vid korektivnih mera ipak postoji. Te mere se sprovode i radi sprečavanja njihovog mogućeg ponavljanja u budućnosti.

Grafik 16: Pregled postojanja korektivnih mera za povrede obaveza u okviru poslovanja direktnih dobavljača

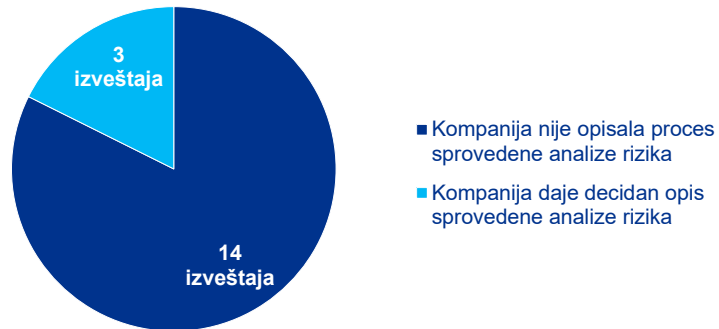
U posmatranom uzorku, 14 kompanija je navelo postojanje korektivnih mera za povrede obaveza u okviru poslovanja direktnih dobavljača. U okviru tog broja, dve kompanije navode u svojim izveštajima mogućnost privremene suspenzije nabavki od dobavljača u prekršaju, dok njih šest navodi i mogućnost prekida saradnje sa dobavljačem u prekršaju.

Kao mere u cilju okončanja, suzbijanja i umanjenja efekata uočenih povreda, u izveštajima se najčešće navodi uspostavljanje dijaloga sa dobavljačem u cilju ispravljanja povreda, kao i usvajanje akcionog plana od strane dobavljača koji treba da dovede do saniranja povrede.

Grafik 17: Prikaz dinamike izvršenja analize rizika u lancima snabdevanja u uzorku kompanija

Grafik 18: Pregled postojanja opisa procesa sprovedene analize rizika

U većini slučajeva (14 kompanija) izostao je opis sprovedene analize rizika. Međutim, u preostala tri izveštaja taj opis je bio prisutan, pri čemu su dve kompanije predstavile identifikovane rizike za prethodni izveštajni period.

U sopstvenim poslovnim operacijama neki od identifikovanih rizika su nepoštovanje zdravlja i bezbednosti na radu, nepoštovanje slobode udruživanja – sloboda udruživanja i pravo na kolektivno pregovaranje, zabrana nejednakog tretmana pri zapošljavanju itd. U analizi direktnih dobavljača identifikovana odstupanja su po pitanju zabrane dečijeg rada, nepoštovanje zdravlja i bezbednosti na radu, nepoštovanje slobode udruživanja – sloboda udruživanja i pravo na kolektivno pregovaranje, zabrana nejednakog tretmana pri zapošljavanju i uništavanje prirodne osnove života kroz zagađenje životne sredine.

Analizirane kompanije u svojoj praksi imaju uspostavljene jasne procedure i kanale putem kojih oštećene strane mogu da podnesu prijavu odnosno žalbu. Portali za prijavu su dostupni na sajtovima globalnih kompanija i na intranetu, na stranicama na kojima se može pronaći i kompanijski Kodeks ponašanja kao i Kodeks ponašanja za dobavljače, a portali za prijavu nose

imena poput Integrity platform u LEONI, ZF Trustline, BMW SpeakUp Line itd. Portali za prijavu su dostupni i na engleskom jeziku pored nemačkog, izuzev jedne analizirane kompanije gde je sistem za prijavu dostupan samo na nemačkom jeziku. U svim analiziranim kompanijama, procedura za prijavu uključuje sopstveno poslovanje i direktne dobavljače. Ni u jednoj analiziranoj kompaniji nije navedeno u kojoj dinamici se obavlja procena efikasnosti procedure žalbi.

Grafik 19: Prikaz izjašnjenosti kompanija o raspolaganju whistleblower platformi zaposlenima i direktnim i indirektnim dobavljačima

Kompanije koje imaju javno dostupne portale za prijavu uočenih rizika, nisu decidno izjašnjene o tome da li je platforma namenjena samo prijavi rizika u sopstvenim operacijama, operacijama direktnih ili indirektnih dobavljača, što može ukazati da je platforma namenjena unosu rizika identifikovanih bilo koje zainteresovane strane.

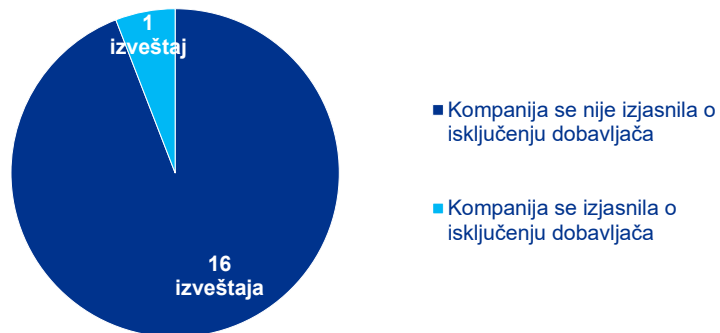
Samo u okviru procedura jedne kompanije navedeno je jasno da se u okvirima procesa dužne pažnje, identifikovani rizici i prilike dokumentuju i prate u perspektivi do sedam godina, dok je u ostatku kompanija identifikovano odsustvo deklaracije o čuvanju dokumentacije dužne pažnje. Kompanije pripremaju i objavljuju besplatno, na svojoj web stranici, godišnji izveštaj o sprovođenju svojih obaveza dužne pažnje tokom prethodne finansijske godine, ali nije navedeno jasno da se ta objava drži dostupnom u periodu od najmanje sedam godina, kao što diktira zahtev LkSG.

Grafik 20: Pregled sprovedenih preventivnih mera u izveštajnom periodu

U okviru sopstvenih operacija preventivne mere predstavljaju: sprovođenje obuka iz relevantnih poslovnih oblasti, sprovođenje kontrolnih mera zasnovanih na riziku, uvođenje smernica o socijalnim i radnim standardima, uvođenje smernica za upravljanje ljudskim pravima i analizom rizika, uvođenje upravljanja ljudskim pravima sa vlasnicima rizika u različitim odeljenjima, kao što su ljudski resursi, nabavke, usklađenost, zdravlje i bezbednost na radu ili zaštita životne sredine, individualne i lokalne mere da svojim zaposlenima pruže najbolju moguću zaštitu u okviru naše sfere uticaja. U okviru operacija direktnih dobavljača preventivne mere koje su pomenute su dobijanje ugovornih garancija za usaglašenost i sprovođenje očekivanja duž lanca snabdevanja, kao i obuka i kontinuirana edukacija za sprovođenje ugovornih garancija.

Grafik 21: Pregled prekida poslovnog odnosa sa važnim partnerima - dobavljačima u lancu snabdevanja iz budućih tendera zbog ozbiljnih povreda dužnosti

Nijedna od analiziranih kompanija se nije izjasnila o postojanju ili razvoju koncepta koji bi se odnosio na prekidanje saradnje ili umanjenje povreda dužnosti identifikovanih kod direktnih dobavljača. Ipak, u velikom nemačkom automobilskom konglomeratu čiji je Izveštaj o održivosti analiziran, obelodanjeno je da su ukupno četiri važna dobavljača isključena iz procesa budućih tendera zbog povreda dužne pažnje u lancu snabdevanja, ali nije precizirano da li se radilo o direktnim ili indirektnim dobavljačima.

Definisanje KPI-jeva u kontekstu LkSG

Nijedna od analiziranih kompanija nema definisane KPI-jeve uvezane za ispunjenje zahteva dužne pažnje u lancima snabdevanja i ispunjenje zahteva LkSG.

Grafik 22: Pregled angažovanja zainteresovanih strana u procesu dužne pažnje u lancu snabdevanja

Većina kompanija nije obelodanila proces angažovanja zainteresovanih strana (15 kompanija). U slučajevima gde ove informacije jesu obelodanjene, navedeno je da kompanije koriste format anketa za zaposlene za identifikaciju prostora za unapređenje, koju sprovode na dvogodišnjem nivou.

Globalni izveštaji o zahtevima dužne pažnje i pitanje Srbije

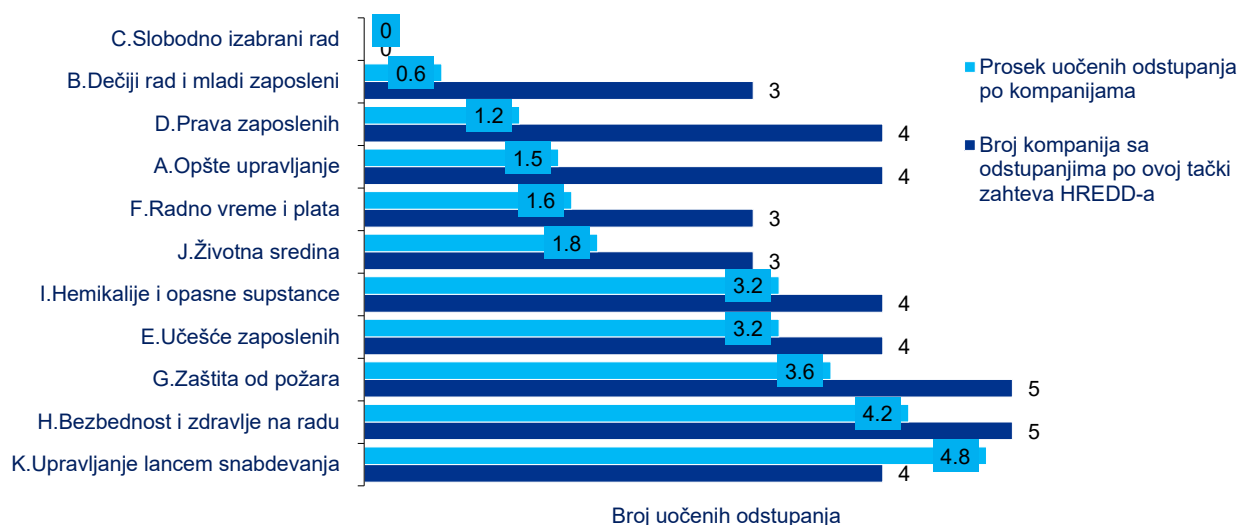
Nijedan od analiziranih izveštaja ne sadrži informacije o podružnicama ovih globalnih kompanija, a na sajtovima analiziranih kompanija na domaćem tržištu ne postoji zasebna i lokalna deklaracija o usklađivanju lokalnih operacija sa zahtevima LkSG. Praksa je da se generalno zahtevi za usklađivanje spuštaju sa globalnog na lokalni nivo, bez objavljivanja na lokalnom sajtu i lokalnom jeziku.

4. HREDD teme u srpskim kompanijama

U okviru prakse u oblasti ljudskih prava i ekološke dužne pažnje u kompanijama u Srbiji, sprovedena je analiza na uzorku od pet kompanija koje su kroz reviziju ispunjenja zahteva prema HREDD zahtevima (A - K) pružile sliku o procesima i praksama u srpskim kompanijama.

Uočena odstupanja u analiziranim srpskim kompanijama nam ukazuju da do odstupanja ne dolazi pri zahtevima za *Slobodno izabrani rad*, što pokazuje dobar položaj radnika po pitanju dobrovoljnog, adekvatno tempiranog radnog dana, dok sa druge strane, u svim kompanijama možemo uočiti odstupanja po pitanju tačke *Zaštite od požara* i *Bezbednost i zdravlje na radu* – gde su jasno definisane preporuke za unapređenje radnih uslova po pitanju bezbednosti na radu. Najviše odstupanja u proseku po kompanijama je uočeno u tački *Upravljanje lancem snabdevanja* gde su odsutne sve dobre prakse za pravovremeno upravljanje lancem snabdevanja i dobavljačima.

Grafik 23: Uočena odstupanja u analiziranim kompanijama po HREDD zahtevima

Najviše odstupanja u proseku po kompanijama je uočeno u tački *Upravljanje lancem snabdevanja* gde su odsutne sve dobre prakse za pravovremeno upravljanje lancem snabdevanja i dobavljačima.

Poglavlje A – Opšte upravljanje

Analizirani izveštaji pokazuju da postoje odstupanja u vezi sa Kodeksom ponašanja. U 60% izveštaja se beleži odstupanje kada je reč o posedovanju odnosno adekvatnosti Kodeksa ponašanja, od čega se u 40% radi o postojanju Kodeksa na nivou korporacije čiji je kompanija u pitanju deo, dok se u jednom slučaju beleži potreba za preciziranjem tema sadržanih u Kodeksu. U 80% uzorka zabeležena su odsustva treninga koji treba da doprinesu upoznatosti zaposlenih sa Kodeksom ponašanja, a tehnički odstupanja se odnose na ažuriranje ili izmene Kodeksa ponašanja, te obaveštavanje zaposlenih o ovim izmenama. Preporuka je da se u analiziranim

kompanijama uspostavi precizan Kodeks ponašanja i dinamika osvežavanja znanja zaposlenih o temama koje Kodeks pokriva.

Poglavlje B – Dečiji rad i mladi zaposleni

U okviru 60% kompanija u uzorku zabeleženo je odstupanje vezano za zapošljavanje dece ispod minimalne starosti, a komentari ukazuju na potrebu za uređivanjem procedura za zapošljavanje i proveravanje starosti. Svi zaposleni moraju da ostvare minimalnu zakonsku starost za zasnivanje radnog odnosa, što znači da moraju da imaju više od 15 godina života ili više od jedne godine završetka obaveznog školovanja. Mladi zaposleni od 15 do 18 godina ne treba da budu zaposleni noću ili pod opasnim uslovima i moraju da budu zaštićeni od uslova rada koji su štetni po njihovo zdravlje, bezbednost, moral i razvoj. Preporuka je da kompanije uspostave snažnu proceduru verifikacije starosti, a dokumenti za verifikaciju starosti za sve zaposlene moraju biti dostupni i potpuni. Takođe, prisustvo dece na lokaciji treba sprečiti odgovarajućim merama kao što je kontrola pristupa proizvodnom prostoru.

Poglavlje C – Slobodno izabrani rad

U okviru analiziranih kompanija nije uočeno nijedno odstupanje na temu slobodno izabranog rada. Kompanije ne koriste praksu prinudnog rada, prisilnog rada, pretnje kaznom ili obavezujući prekovremeni rad, od zaposlenih se ne traži da uplate depozit ili bilo koje naknade za zapošljavanje poslodavcu ili bilo kojoj trećoj strani. Takođe, kandidati za posao su istinito obavešteni o ugovornim uslovima za posao, a kada se zaposle, zaposleni imaju mogućnost da prestanu sa radom prema Ugovoru o radu, poštujući rokove ili druge klauzule ugovora sklopljenog sa poslodavcem, bez suočavanja sa finansijskim kaznama ili drugim pretnjama. Lična dokumenta se ne zadržavaju po prestanku Ugovora o radu, a svaki zaposleni ima dostupne osnovne slobode kao što su korišćenje kupatila, dostupnu vodu ili ambulante ili napuštanje (proizvodne) lokacije u bilo kom trenutku. Pored toga, naoružane snage bezbednosti ne ograničavaju kretanje zaposlenih.

Poglavlje D – Prava zaposlenih

U 4 od 5 analiziranih HREDD izveštaja kompanija beleže se odstupanja vezana za određivanje odgovornosti unutar kompanije za slučajeve uznemiravanja, kao i procedure postupanja u takvim okolnostima. U jednom izveštaju zabeleženo je da postoji potreba za utvrđivanjem postupka i kriterijuma za odabir agencije za zapošljavanje radnika.

Poglavlje E – Učešće zaposlenih

U 4 od 5 analiziranih izveštaja primećena su odstupanja u kontekstu prava zaposlenih na sindikalno organizovanje, pri čemu postoji potreba da odluka menadžmenta prema sindikalnom organizovanju bude jasna i potvrđena, a u istim izveštajima postoje odstupanja vezana za mehanizam žalbe, pri čemu se navodi da je, na primer, potrebno pojasniti žalbene mehanizme zaposlenima i uvesti mogućnost anonimne pritužbe.

Poglavlje F – Radno vreme i plata

Svi analizirani izveštaji beleže odstupanja vezana za prekovremeni rad, a odnose se na nedostatak procedure dogovora oko prekovremenog rada. Notirano je i odstupanje u vezi sa načinom evidentiranja vremena provedenog na poslu.

Poglavlje G – Zaštita od požara i hitna evakuacija

Najviše odstupanja u okviru teme zaštite od požara i hitne evakuacije, primećeno je u odnosu na postojanje obučenog tima za hitne slučajeve, osvetljenje u vanrednim slučajevima, kao i planove za evakuaciju, budući da su tri kompanije ukazale na ova odstupanja. Izveštaji ukazuju na potrebu za postojanjem javno dostupnih odluka o licima zaduženim za hitne slučajeve, kao i dokumentovanje sprovođenja njihovih obuka. Pored toga, navodi se i potreba za isticanjem podataka o kontaktima u vanrednim situacijama, kao i definisanjem pravila ponašanja u vanrednim situacijama. Po broju odstupanja je zatim postojanje adekvatnih izlaza u slučaju opasnosti, za šta je odstupanje zabeleženo u slučaju dve kompanije, a nalazi ukazuju na neodgovarajuće svetlosne oznake, obeležene izlaze i smer otvaranja vrata.

Poglavlje H – Bezbednost i zdravlje na radu

Sve analizirane kompanije imaju implementirane prakse analize rizika, kao i adekvatno sprovođenje treninga za zaposlene po pitanju bezbednosti i zdravlja na radu. U svim analiziranim izveštajima su uočena odstupanja, a tiču se odsustva ili neadekvatnog obeležavanja elektro-opreme, kao i odsustvo obaveznih gumenih podloga. Identifikovana su i odstupanja od zahteva da zaposleni nose propisanu zaštitnu opremu (šlemovi, čepići za uši, maske). Zabeležena su i odstupanja oko čistoće radnog prostora i održavanja opreme u radnom prostoru, kao i nedostatak zapisnika o obučenosti zaposlenih u davanju prve pomoći.

Preporuka je da kompanije imaju organizacionu implementaciju zaštite na radu i bezbednost. To uključuje imenovanje odgovornog lica koje nadgleda sprovođenje i izvršenje svih procedura podrške inicijative za zaštitu zdravlja i bezbednost na radu. Neophodno je da se izvrši procena rizika, identifikuju i klasifikuju opasnosti koje mogu nastati na radnom mestu. Svi zaposleni se moraju redovno obučavati o bezbednosti i zdravlju na radu i o postupanju sa specifičnim opasnostima njihovog rada, uključujući i obuku o pravilnom korišćenju lične zaštitne opreme. Takođe, sve električne instalacije moraju biti u odgovarajućem, održavanom stanju i adekvatni znaci upozorenja o opasnosti od elektriciteta moraju biti dostupni kako bi se isključila mogućnost bilo kakve trenutne opasnosti za zaposlene i opasnost od požara od opreme. Pored toga, redovne inspekcije treba da budu sprovedene i dokumentovane.

Zaposleni se moraju osposobljavati za upotrebu mašina i posebne opreme koje koriste pri radu kako bi se sprečile povrede. S tim u vezi, održavanje mašina i specijalne opreme treba da se evidentira, a potrebno je i ugraditi adekvatne sigurnosne uređaje za mašine i specijalnu opremu. Pored toga, neophodno je da postoje sigurnosna uputstva i znakovi upozorenja.

U okviru prve pomoći, preporuka je da kompanije u svojim redovima imaju dovoljan broj obučenih ili sertifikovanih pružalaca prve pomoći na raspolaganju kako bi se osiguralo pravovremeno saniranje povreda. Takođe, svim zaposlenima moraju biti dostupne važeće i potpuno opremljene kutije za prvu pomoć.

Poglavlje I – Hemikalije i opasne supstance

Prilikom analize dostavljenih izveštaja, uočena su odstupanja po pitanju obeležavanja i identifikacije hemikalija i opasnih materija kojima se upravlja u kompaniji, kao i skladišta za čuvanje istih, a pored toga uočena su i odstupanja po pitanju obučenosti zaposlenih za reagovanje na incidente izloženosti hemikalijama i opasnim supstancama.

Neophodno je izvršiti usklađivanje po pitanju obuke zaposlenih za reagovanje i upravljanje incidentnim situacijama u kojima dolazi do neželjenog izlaganja hemikalijama i opasnim supstancama, kao i pravljenja *Bezbednosnih listova* koji podrazumevaju popis svih hemikalija i opasnih supstanci koje su u upotrebi u kompanijama, uz njihovo postavljanje na vidljiva i dostupna mesta u proizvodnji, laboratoriji, magacinu, bez obzira na mesto upotrebe.

Preporuke su da hemikalije i opasne materije treba skladištiti u adekvatno određenim i odvojenim prostorima, a pristup ovim prostorijama ili prostorima treba biti ograničen na ovlašćene radnike. Pisani hitni postupak za bilo koji oblik izloženosti hemikalijama ili opasnim materijama mora biti postavljen tako da je dostupan zaposlenima, a zaposleni moraju biti obučeni shodno tome. Pored toga, adekvatne stanice za ispiranje očiju ili tuširanje i kompleti za prolivanje moraju biti unutra, postavljeni u blizini odeljenja za rukovanje hemikalijama ili u blizini skladišta.

Poglavlje J – Životna sredina

Po pitanju životne sredine, uzorkovane kompanije imale su odstupanja vezana za odsustva ili neadekvatnu analizu rizika i uticaja na životnu sredinu, kao i neadekvatno upravljanje i skladištenje opasnog i neopasnog otpada. Preporuke su da se uspostavi procedura procene rizika i uticaja na životnu sredinu, kao i da se adekvatno obeleže i upravlja lokacijama za skladištenje opasnog i neopasnog otpada, što uključuje i uspostavljanje adekvatne dinamike pražnjenja skladišta za odlaganje svih vrsta otpada.

Poglavlje K – Upravljanje lancem snabdevanja

Prema analizi kompanija u uzorku, uočena su odstupanja u kontekstu nepostojanja procedura za procenu društvenih i ekoloških rizika u lancu snabdevanja, odnosno nepostojanja adekvatnih definisanih društvenih i ekoloških kriterijumi za poslovne partnere. Primećeno je i odsustvo komunikacionih procesa sa poslovnim partnerima vezano za korporativno-društvenu odgovornost (eng. CSR – Corporate Social Responsibility), tj. nisu uspostavljene ili nisu adekvatno dokumentovane mere za prikupljanje informacija od poslovnih partnera u vezi sa implementacijom zahteva CSR-a. Takođe, registrovano je i odsustvo definisanih procedura za reagovanje na prestupe poslovnih partnera kao i mehanizma žalbi.

Preporuke su da postoji javno deklarirana odgovornost pri izboru i potvrdi adekvatnih rizika u lancu snabdevanja za kompaniju koja vrši ovu analizu. Način provere važnih poslovnih saradnika treba jasno da bude utvrđen, a mehanizmi žalbi treba da budu precizni i dostupni. Pored toga, preporuka je da se u procedure za nabavke uvedu CSR eliminacioni kriterijumi za nove dobavljače, a da se postojeći dobavljači na polugodišnjem nivou kvalitativno ocenjuju.

5. Nefinansijsko izveštavanje

Pregled trenutne situacije

Nefinansijsko izveštavanje, koje obuhvata informacije o uticaju poslovanja na životnu sredinu, društvo i korporativno upravljanje (ESG faktori), postaje sve značajniji instrument za prikazivanje odgovornog i transparentnog poslovanja. U savremenom poslovnom okruženju, ono omogućava kompanijama da pruže celovit uvid u svoju delatnost, ne ograničavajući se isključivo na finansijske pokazatelje. ESG podaci uključuju, između ostalog, informacije o emisijama ugljen-dioksida, klimatskim promenama, biodiverzitetu, bezbednosti na radu i korporativnoj transparentnosti. Na ovaj način, izveštaji doprinose boljem razumevanju šireg uticaja kompanije i postavljanju dugoročnih ciljeva održivosti.

Iako je koncept nefinansijskog izveštavanja relativno nov, sve češće postaje i deo zakonskih obaveza što je dovelo i do njegovog ubrzanog razvoja. Prvobitno je nastao kao dobrovoljna praksa, odgovarajući na zahteve zainteresovanih strana za detaljnijim informacijama, ali je ubrzo prepoznat i kao značajan alat za strateško upravljanje. EU je među prvim jurisdikcijama koja je uvela obavezno ESG izveštavanje Direktivom 2014/95/EU, koja se primenjuje od 2018. godine i obavezuje velike kompanije da objavljuju nefinansijske informacije. U cilju standardizacije i uporedivosti podataka, razvijeni su međunarodni okviri kao što su Global Reporting Initiative (GRI) i Sustainability Accounting Standards Board (SASB), koji su postavili temelje za konzistentno i kvalitetno izveštavanje na globalnom nivou.

U skladu sa evropskim praksama, Srbija je započela institucionalizaciju nefinansijskog izveštavanja usvajanjem Zakona o računovodstvu u oktobru 2019. godine. Zakon je stupio na snagu 1. januara 2020. godine, a njegove odredbe definišu obavezu izveštavanja za određene pravne subjekte, kao i obavezu uključivanja nefinansijskih podataka u Godišnji izveštaj o poslovanju, počev od izveštajne godine 2021. Uvođenje ovih obaveza je pozitivan korak u usklađivanju Srbije sa evropskim standardima.

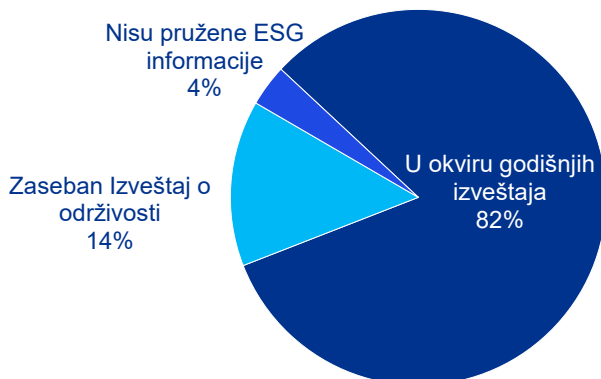
Međutim, domaći regulatorni okvir još uvek ne pruža dovoljno precizne smernice u vezi sa sadržajem, strukturom i načinom pripreme ESG izveštaja, što dovodi do neujednačene prakse među kompanijama. Iako je praksa ESG izveštavanja u Srbiji još uvek u fazi razvoja, primećuje se rast interesovanja, podstaknut ne samo regulatornim zahtevima, već i sve izraženijim očekivanjima međunarodnih partnera, investitora i potrošača. U narednim godinama može se očekivati širenje obuhvata obveznika, unapređenje kvaliteta izveštavanja i sve veća integracija ESG faktora u strateško upravljanje kompanijama.

U cilju boljeg razumevanja trenutne prakse, sprovedena je analiza nefinansijskog izveštavanja na uzorku od 28 kompanija koje posluju na tržištu Srbije. Rezultati ukazuju na pozitivne pomake, ali i na prisustvo brojnih izazova sa kojima se kompanije suočavaju.

Analiza nefinansijskog izveštavanja

Uzorak analiziranih izveštaja obuhvata 28 godišnjih izveštaja, od kojih je gotovo 80% uključilo ESG teme u okviru nefinansijskog izveštaja, 14% kompanija pripremlilo je zaseban izveštaj o održivom poslovanju, dok 4% nije spomenulo ESG aspekte uopšte.

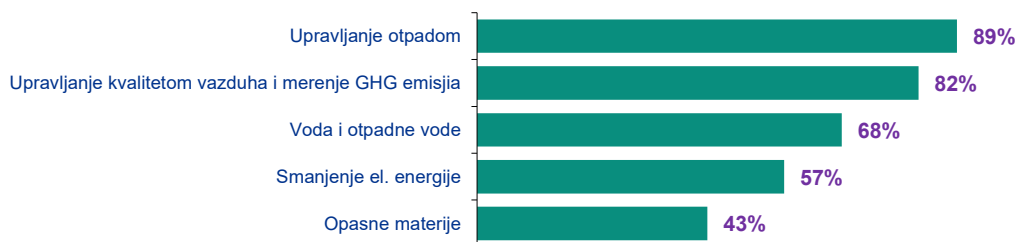
Grafik 24: Pregled prikaza ESG informacija u uzorku

Od ukupnog broja izveštaja koji uključuju ESG teme, samo je jedna kompanija navela proces procene materijalnosti kao osnovu za svoje izveštavanje. Procena materijalnosti predstavlja ključni strateški alat za identifikovanje najvažnijih ESG tema, čime se postavlja temelj za izveštavanje o održivosti. Fokusiranjem na materijalne teme, kompanija može efikasno usmeriti svoje resurse i napore na aspekte koji su od najveće važnosti, kako za samu kompaniju, tako i za njene zainteresovane strane i širu zajednicu. Takođe, prilikom identifikacije materijalnih tema, od ključne je važnosti uključiti interne i eksterne zainteresovane strane u ovaj proces i adekvatno ga opisati, što je učinila samo jedna kompanija iz uzorka. Dodatno, od analiziranih izveštaja, nijedna kompanija nije navela da li prate određeni okvir za ESG izveštavanje. Uočeno je da četiri kompanije u okviru uzorka pripremaju odvojene izveštaje o održivom poslovanju, čime se može pretpostaviti da ti izveštaji sadrže više detalja i informacija.

Ekološki aspekti izveštavanja najčešće obuhvataju upravljanje otpadom, upravljanje kvalitetom vazduha i smanjenje emisija gasova sa efektom staklene bašte, kao i upotrebu vode i odlaganje otpadnih voda. Dve kompanije u uzorku nisu pružile nikakve informacije u vezi sa ekološkim temama.

Grafik 25: Pet najzastupljenijih ekoloških tema

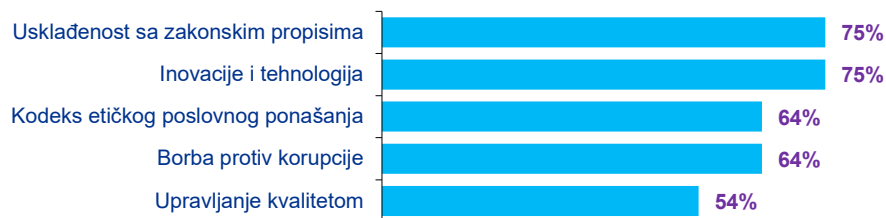
Društvene teme su najzastupljenije, pri čemu se kompanije najčešće fokusiraju na kadrovska pitanja, razvoj i obuke zaposlenih kao i bezbednost i zdravlje na radu. Tri kompanija iz uzorka nije pružilo informacije o sekcijama koje se odnose na društvena pitanja.

Grafik 26: Pet najzastupljenijih društvenih tema

Kada je reč o **upravljanju**, dve kompanije iz uzorka ne izveštavaju o ovoj sekciji. Najčešće se pominju usklađenost sa zakonskim propisima, inovacije i tehnologija, kodeks etičkog poslovnog ponašanja, borba protiv korupcije i upravljanje kvalitetom proizvoda.

Grafik 27: Pet najzastupljenijih upravljačkih tema

Analiza ukazuje da, iako kompanije u Srbiji prepoznaju značaj ESG izveštavanja, njihovi izveštaji često ostaju na opštem nivou, bez konkretnih kvantitativnih podataka, jasnih pokazatelja učinka i dugoročnih ciljeva. Nedostatak detaljnih informacija o mehanizmima sprovođenja politika i usklađenosti sa međunarodnim standardima ukazuje na značajan prostor za unapređenje. Povećanje preciznosti, dubine i transparentnosti u ovoj oblasti moglo bi doprineti jačanju poverenja interesnih grupa, otpornosti poslovanja i konkurentnosti na tržištu.

Uočava se i nedostatak jedinstvene strukture u okviru godišnjih i nefinansijskih izveštaja, kada je reč o ESG temama. Dok pojedine kompanije obrađuju ove teme u nefinansijskom delu izveštaja, druge ih integrišu u drugim delovima godišnjih izveštaja, pri čemu ne postoje jasno definisana pravila ni očekivanja u pogledu ESG izveštavanja. Određene teme se ponavljaju u više dokumenata, ali bez doslednosti ili prepoznatljivog trenda. Takođe, sadržaj i način prikazivanja podataka značajno variraju, što dodatno otežava uporedivost i analizu.

6. Definicije, pojmovi i skraćenice

Tabela 1: Pregled definicija, pojmova i skraćenica

Pojam	Definicija
GHG emisije	Oslobađanje gasova koji doprinose efektu staklene bašte.
GHG protokol	Međunarodni računovodstveni alat koji se široko koristi za vladine i poslovne lidere da razumeju, kvantifikuju i upravljaju emisijama gasova staklene bašte.
ISO 14064	Međunarodni standard koji utvrđuje principe i zahteve za kvantifikaciju i izveštavanje o emisijama i uklanjanju gasova staklene bašte.
Obim 1 emisije (Scope 1)	Direktne emisije gasova staklene bašte iz izvora koji su u vlasništvu ili pod kontrolom kompanije.
Obim 2 emisije (Scope 2)	Indirektne emisije gasova staklene bašte iz potrošnje kupljene električne energije, pare, grejanja i hlađenja itd.
Obim 3 emisije (Scope 3)	Sve druge indirektne emisije koje se javljaju u lancu vrednosti kompanije, uključujući i emisije uzvodno i nizvodno.
LkSG (Lieferkettensorgfaltspflichtengesetz)	Nemački zakon o korporativnoj dužnoj pažnji u lancima snabdevanja, sa fokusom na ljudska prava i zaštitu životne sredine.
HREDD (Human Rights and Environmental Due Diligence)	Procesi koje kompanije koriste da identifikuju, spreče i ublaže negativne uticaje na ljudska prava i životnu sredinu.
ESG (Environmental, Social, and Governance) izveštavanje	Obelodanjivanje podataka koji pokrivaju poslovanje kompanije u tri oblasti: ekološko, društveno i korporativno upravljanje.
GRI (Global Reporting Initiative)	Međunarodna nezavisna organizacija za standarde koja pomaže preduzećima, vladama i drugim organizacijama da razumeju i saopšte svoj uticaj na pitanja kao što su klimatske promene, ljudska prava i korupcija.
SASB (Sustainability Accounting Standards Board)	Organizacija koja obezbeđuje računovodstvene standarde održivosti koji pomažu javnim korporacijama da otkriju materijalne, korisne informacije investitorima.
TCFD (Task Force on Climate-related Financial Disclosures)	Okvir za kompanije da otkriju finansijske rizike i mogućnosti vezane za klimu.
DEFRA	Odeljenje UK za životnu sredinu, hranu i ruralna pitanja, koje daje smernice i faktore emisije za izračunavanje emisije gasova staklene bašte.

EIB (European Investment Bank)	Kreditna jedinica Evropske unije, koja obezbeđuje faktore emisije i smernice za izveštavanje o životnoj sredini.
IPCC (Intergovernmental Panel on Climate Change)	Telo Ujedinjenih nacija za procenu nauke u vezi sa klimatskim promenama, pružajući metodologije za inventare gasova staklene bašte.
CSR (Corporate Social Responsibility)	Samoregulišući poslovni model koji pomaže kompaniji da bude društveno odgovorna prema sebi, svojim zainteresovanim stranama i javnosti.
KPI (Key Performance Indicator)	Merljiva vrednost koja pokazuje koliko efikasno kompanija ostvaruje ključne poslovne ciljeve.
Due Diligence	Istraga ili pažnja koju se očekuje od razumnog preduzeća ili osobe pre nego što sklopi sporazum ili ugovor sa drugom stranom ili čin sa određenim standardom pažnje.
Biogene emisije	Emisije gasova staklene bašte iz bioloških izvora, kao što su biljke i životinje, za razliku od izvora fosilnih goriva.
Intenzitet emisije	Količina emisije gasova staklene bašte po jedinici ekonomske aktivnosti, kao što je po jedinici proizvodnje ili prihoda.
Bezbednosni listovi (SDS – Safety Data Sheets)	Dokumenti koji pružaju informacije o svojstvima hemijskih proizvoda, uključujući opasnosti i uputstva za bezbedno rukovanje i skladištenje.

Responsible Business Hub - Privredna komora Srbije

A Resavska 15 | 11000 Beograd
T +381 11 41 49 487
M +381 66 875 12 19
E rbh@pks.rs